

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

30 stycznia 2024 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Dariusz Dończyk (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Grzegorz Misiurek

SSN Dariusz Zawistowski

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 30 stycznia 2024 r. w Warszawie,
skargi kasacyjnej M. G.

od wyroku Sądu Apelacyjnego w Katowicach
z 21 września 2020 r., V ACa 344/18,

w sprawie z powództwa M. G.

przeciwko Skarbowi Państwa - Dyrektorowi Aresztu Śledczego w G.

o odszkodowanie,

- 1) oddała skargę kasacyjną;**
- 2) nie obciąża powoda kosztami postępowania kasacyjnego;**
- 3) przyznaje od Skarbu Państwa - Sądu Apelacyjnego w Katowicach na rzecz adw. E. Ł. wynagrodzenie w kwocie 240 (dwieście czterdzieści) zł podwyższone o stawkę podatku od towarów i usług tytułem nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej powodowi z urzędu w postępowaniu kasacyjnym.**

UZASADNIENIE

Powód M. G. wniósł o zasądzenie od Skarbu Państwa - Dyrektora Aresztu Śledczego w G. kwoty 100 000 zł z ustawowymi odsetkami za opóźnienie liczonymi od daty doręczenia pozwu. Dochodzona pozwem kwota stanowi zadośćuczynienie za krzywdę związaną z pozbawieniem powoda przysługującego mu ustawowo uprawnienia do widzeń z członkami rodziny, które zostało celowo naruszone 5 lutego 2017 r.

Sąd Okręgowy w Gliwicach wyrokiem z 7 czerwca 2018 r. oddalił powództwo (pkt 1) oraz odstąpił od obciążenia powoda kosztami procesu (pkt 2).

Sąd ustalił, że w okresie od 19 października 2013 r. do 22 czerwca 2017 r. powód przebywał w Areszcie Śledczym w G., gdzie odbywał karę pozbawienia wolności. W dniu 3 lutego 2017 r. powód zwrócił się do Dyrektora Aresztu Śledczego z prośbą o umożliwienie mu widzenia z trzema dorosłymi osobami wraz z dziećmi, tj. ze swoją żoną i dziećmi oraz z siostrą i szwagrem. Otrzymał informację o pozytywnym rozpatrzeniu jego wniosku. W zaplanowanym dniu widzenia, tj. 5 lutego 2017 r., przed bramą Aresztu Śledczego w G. stawiała się jego żona z dziećmi, siostra i szwagier. W tym dniu widzenie z powodem odbyła jedynie żona powoda wraz z dziećmi. Tymczasem siostra powoda wraz z jej mężem, którzy na widzenie przyjechali z miejscowości oddalonej o około 260 km, nie zostali wpuszczeni przez funkcjonariusza, który pełnił służbę przy bramie, z uwagi na to, że nie zostali wpisani na listę osób uprawnionych do widzenia. Tego samego dnia powód starał się wyjaśnić zaistniałą sytuację z dowódcą zmiany i oficerem dyżurnym, którzy wyrazili zdziwienie z powodu uniemożliwienia wejścia siostry i jej męża. Dowódca zmiany ostatecznie poinformował powoda, że może zadzwonić do siostry i poinformować ją o możliwości ponownego przyjazdu wraz z mężem. Jednakże z uwagi na to, że siostra miała już inne plany, nie mogła przyjść ponownie, zatem widzenie tego dnia nie odbyło się. Następnego dnia, pomimo że powód nie wypełniał żadnych dodatkowych formularzy, siostra i szwagier zostali wpuszczeni na widzenie, które trwało około godziny i w trakcie którego powód przekazał siostrze zabawki wykonane dla siostrzenicy. Nie odbyło się natomiast widzenie powoda z wujkiem, który tego

dnia był zapisany na widzenie. Zdaniem powoda, wujek ustąpił miejsca siostrze i szwagrowi. Sąd Okręgowy ustalił nadto, że powód, będąc przyjmowany do jednostki, wypełnił formularz, w którym zgłosił osoby uprawnione do widzenia, a wśród tych osób była wskazana siostra powoda i jej mąż. Składając natomiast prośbę pisemną do Dyrektora o zgodę na widzenia nie wypełniał dodatkowo formularza wskazującego dane osób, które miały odbyć widzenia, uznając, że Areszt już dysponuje przedmiotowymi danymi. Nikt nie poinformował go o konieczności uzupełnienia takich danych i złożenia dodatkowo formularza. Powód ma bardzo dobre relacje z siostrą i szwagrem, nie widział ich przez okres dwóch lat i ich wizyta miała dla niego znaczenie emocjonalne, oczekiwał tej wizyty i cieszył się na spotkanie z rodziną. Fakt niewpuszczenia tych osób na umówiony termin widzenia był dla powoda przykry, powód był tym zdenerwowany, uważa, że zostało naruszone jego prawo do widzenia z rodziną.

Sąd Okręgowy uznał żądanie pozwu za nieuzasadnione, bowiem nie było podstaw do zastosowania ochrony prawnej przewidzianej w art. 24 i 448 k.c. Nie sposób uznać, że doszło do naruszenia dóbr osobistych w postaci prawa powoda do kontaktu z rodziną w ramach widzeń, które to uprawnienie przewidziane jest w kodeksie karnym wykonawczym. Powód korzystał ze swojego uprawnienia, gdyż był systematycznie odwiedzany przez członków rodziny. W odniesieniu do widzenia zaplanowanego na 5 lutego 2017 r., powód uzyskał zgodę Dyrektora Aresztu Śledczego na odwiedzin siostry i szwagra w tym samym dniu, w którym złożył wniosek. Prawdopodobnie na skutek przeoczenia lub błędu po stronie pozwanego, siostra i szwagier nie zostali wpuszczeni 5 lutego 2017 r. na widzenie z powodem co zostało spowodowane nieumieszczeniem ich na liście osób uprawnionych do wizyty. Jednak jeszcze tego samego dnia dowódca zmiany poinformował powoda, że siostra może wrócić i zostanie wpuszczona. Nie mogła tego uczynić z przyczyn tkwiących po jej stronie, co nie obciąża pozwanego. Następnego dnia, bez konieczności składania dalszych formularzy, umożliwiono powodowi kontakt z rodziną. Nie kwestionując tego, że sytuacja ta mogła być dla powoda przykra i stresująca – w świetle koncepcji obiektywnej naruszenia dobra osobistego - nie sposób uznać, aby dobra osobiste powoda zostały naruszone.

Wyrokiem z 21 września 2020 r. Sąd Apelacyjny w Katowicach po rozpoznaniu apelacji powoda wniesionej od wyroku Sądu Okręgowego w Gliwicach z 7 czerwca 2018 r. oraz zażalenia pozwanego na postanowienie w przedmiocie kosztów procesu zawarte w punkcie drugim wyżej wymienionego wyroku odrzucił apelację w zakresie dotyczącym kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej powodowi przez pełnomocnika z urzędu (pkt I); oddalił apelację w pozostałym zakresie (pkt II); zasądził od powoda na rzecz Skarbu Państwa - Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej kwotę 240 zł tytułem kosztów postępowania apelacyjnego (pkt III); przyznał adwokat E. Ł. od Skarbu Państwa - Sądu Okręgowego w Gliwicach kwotę 147,60 zł w tym 27,60 zł podatku od towarów i usług, tytułem nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej powodowi z urzędu w postępowaniu apelacyjnym (pkt IV); oddalił zażalenie (pkt V) i zasądził od pozwanego Skarbu Państwa - Dyrektora Aresztu Śledczego w G. na rzecz powoda M. G. kwotę 240 zł tytułem kosztów postępowania zażaleniowego.

Sąd drugiej instancji uznał apelację powoda za bezzasadną. Powód dochodził zapłaty zadośćuczynienia za naruszenie jego dóbr osobistych w postaci prawa do kontaktów z rodziną. Bezprawnego działania pozwanego Dyrektora Aresztu Śledczego upatrywał w niewpuszczeniu jego siostry i szwagra na zaplanowane widzenie 5 lutego 2017 r. Dobro osobiste w ujęciu art. 23 k.c. jest prawem bezwzględnym, związanym z określoną osobą i łączy się z niemajątkowymi i indywidualnymi wartościami świata uczuć. Ochrona dóbr osobistych na podstawie art. 24 k.c. związana jest z zapewnieniem bezpieczeństwa przed naruszeniem tych wartości. Przesłanką ochrony dóbr osobistych jest ich naruszenie lub powstanie groźby naruszenia, oraz bezprawność działania sprawcy naruszenia. Pierwszą z tych przesłanek musi wykazać powód jako podmiot żądający ochrony (art. 6 k.c. w związku z art. 232 k.p.c.), natomiast ciężar wykazania, że określone zachowanie nie może być uznane za bezprawne spoczywa na pozwanym jako na naruszcycielu cudzego dobra, wskutek wynikającego z art. 24 k.c. domniemania bezprawności działania naruszcyciela. W sprawie, w której roszczenie oparte jest na zarzucie naruszenia dóbr osobistych, sąd ocenia w pierwszej kolejności, czy doszło do naruszenia określonych dóbr osobistych powoda. Powód zatem powinien wskazać, jakie jego dobro osobiste zostało naruszone, a ocenie sądu podlega, czy dobro to

jest dobrem osobistym w rozumieniu art. 23 k.c. oraz czy rzeczywiście zostało naruszone przez określone działanie lub zaniechanie pozwanego. Dopiero w razie pozytywnego przesądzenia tych kwestii, konieczne jest podjęcie dalszych badań, w tym bezprawności działania, objętej domniemaniem prawnym, które powinien obalić pozwany.

Sąd Okręgowy zasadnie uznał, że nie doszło do naruszenia dobra osobistego powoda, a zatem brak było podstaw uwzględnienia żądania powoda, znajdującego oparcie w dyspozycji art. 23 w związku z art. 24 § 1 i art. 448 k.c. Nie budzi wątpliwości w orzecznictwie, że prawo do życia rodzinnego stanowi dobro osobiste członków rodziny i podlega ochronie na podstawie art. 23 i 24 k.c. W tak sformułowanym pojęciu tego dobra mieści się prawo do utrzymywania osobistych kontaktów z poszczególnymi członkami rodziny, będące wyrazem więzi rodzinnych. Wskazane dobro osobiste, podobnie jak inne wartości wymienione w treści art. 23 k.c., jest nierozzerwalnie związane z istotą osoby fizycznej jako podmiotu prawa. W każdym człowieku tkwi bowiem prawo do więzi rodzinnych z najbliższymi. Do powstania tego dobra osobistego nie jest wystarczające posiadanie bliskich, lecz nawiązanie silnej więzi z tymi osobami, do której wystąpienia zwykle niezbędne jest wspólne doświadczenie życia rodzinnego, jak również świadomość istnienia takiej więzi oraz wola jej zachowania na przyszłość.

Odnosząc się do wskazanego przez powoda zdarzenia z 5 lutego 2017 r. - mającego stanowić naruszenie jego dóbr osobistych - uchybienie ze strony pozwanego związane z niewpuszczeniem na widzenie z powodem jego siostry i szwagra, miało charakter incydentalny. Już w tym samym dniu, po zgłoszeniu problemu oraz po omówieniu zaistniałej sytuacji, dowódca zmiany poinformował powoda o możliwości odbycia widzenia, które ostatecznie nie odbyło się 5 lutego 2017 r., gdyż siostra powoda miała inne plany i nie mogła ponownie przyjść do Aresztu Śledczego. Powód spotkał się z siostrą i szwagrem następnego dnia, bez konieczności podejmowania przez powoda jakichkolwiek dodatkowych czynności. Widzenie trwało około godziny, a powód przekazał siostrze prezent dla siostrzenicy. Poza powyższym zdarzeniem kontakty powoda z rodziną w trakcie przebywania w Areszcie Śledczym w G. odbywały się w sposób niezakłócony. Z uwagi na sam fakt pozbawienia powoda wolności i przebywania w areszcie

śledczym, jego uprawnienie do kontaktów z innymi osobami, w tym do kontaktów z rodziną, było w istocie ograniczone, bowiem ich realizacja musiała podlegać stosownym obostrzeniom.

Ponieważ dla istnienia dobra osobistego i uznania, że doszło do jego naruszenia, znaczenie mają oceny społeczne, czyli analiza z punktu widzenia rozsądnego człowieka, a nie subiektywne przekonanie zainteresowanego, słuszne było zatem stanowisko Sądu Okręgowego, że do naruszenia dóbr osobistych powoda nie doszło, co uzasadniało oddalenie powództwa, a w konsekwencji także oddalenie na podstawie art. 385 k.p.c. apelacji jako bezzasadnej.

Apelacja powoda jako niedopuszczalna, podlegała odrzuceniu w zakresie obejmującym zaskarżenie wyroku w części, w jakiej Sąd pierwszej instancji nie przyznał na rzecz pełnomocnika kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej powodowi z urzędu. Wynagrodzenie pełnomocnika ustanowionego z urzędu stanowi odrębny składnik kosztów procesu (art. 98 § 3 k.p.c.), o którym sąd - zgodnie z art. 108 § 1 k.p.c. - powinien rozstrzygnąć w każdym orzeczeniu kończącym sprawę w instancji. Podmiotem uprawnionym do zaskarżenia rozstrzygnięcia w tym zakresie jest wyłącznie pełnomocnik ustanowiony przez sąd. W przypadku bowiem, gdy koszty nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu ponosi Skarb Państwa, strona nie ma żadnego interesu w kwestionowaniu orzeczenia w przedmiocie zwrotu kosztów nieopłaconej pomocy prawnej, a jedynym zainteresowanym we wniesieniu zażalenia pozostaje pełnomocnik. Z tej przyczyny apelacja powoda we wskazanym zakresie, na podstawie art. 373 k.p.c., podlega odrzuceniu. O kosztach postępowania apelacyjnych orzeczono w myśl art. 98 k.p.c., obciążając nimi w całości stronę powodową jako stronę przegrywającą. Sąd Apelacyjny nie znalazł podstaw do zastosowania art. 102 k.p.c. Pełnomocnikowi powoda udzielającemu pomocy prawnej z urzędu przyznano od Skarbu Państwa - Sądu Okręgowego w Gliwicach wynagrodzenie za postępowanie apelacyjne w wysokości 147,60 zł brutto, którego wysokość określono w myśl § 14 ust. 1 pkt 26 w zw. z § 16 ust. 1 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 3 października 2016 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu (tekst jedn. Dz.U. z 2019 r., poz. 18).

Wyrok Sądu Apelacyjnego w części, tj. w zakresie jego punktu drugiego oraz trzeciego został zaskarżony skargą kasacyjną przez powoda. W ramach podstawy kasacyjnej z art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c. podniesiono zarzut naruszenia art. 24 § 1 k.c. w zw. z art. 448 k.c. przez ich niewłaściwe zastosowanie polegające na uznaniu, iż w okolicznościach faktycznych sprawy, słuszne jest stanowisko Sądu pierwszej instancji, że nie doszło do naruszenia dobra osobistego powoda w postaci prawa do życia rodzinnego, w tym prawa do utrzymywania osobistych kontaktów z członkami rodziny, będące wyrazem więzi rodzinnych, a zatem brak podstaw do uwzględnienia żądania powoda znajdującego oparcie w dyspozycji art. 23 w zw. z art. 24 § 1 i art. 448 k.c. albowiem uchybienie ze strony pozwanego związane z niewpuszczeniem na widzenie siostry i szwagra powoda miało charakter incydentalny, już w tym samym dniu, po zgłoszeniu problemu oraz po omówieniu zaistniałej sytuacji, dowódca zmiany poinformował powoda o możliwości odbycia widzenia, widzenie ostatecznie nie odbyło się z powodu innych planów siostry powoda, do spotkania powoda z siostrą i szwagrem doszło już następnego dnia bez konieczności podejmowania jakichkolwiek dodatkowych czynności, zaś poza zdarzeniem z 5 lutego 2017 r., kontakty powoda z rodziną w trakcie przebywania w Areszcie Śledczym w G. odbywały się w sposób niezakłócony, co nie wypełnia obiektywnej koncepcji naruszenia dobra osobistego. Powód wniósł o uchylenie i zmianę zaskarżonego wyroku Sądu Apelacyjnego w Katowicach w części, tj. w zakresie jego punktu drugiego i trzeciego poprzez zmianę punktu pierwszego wyroku Sądu Okręgowego w Gliwicach z 7 czerwca 2018 r. sygn. akt I C 269/17 i zasądzenie od pozwanego na rzecz powoda kwoty 100 000 zł tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę wraz z ustawowymi odsetkami za opóźnienie liczonymi od dnia doręczenia pozwu do dnia zapłaty, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku Sądu Apelacyjnego w Katowicach w części, tj. w zakresie jego punktu drugiego oraz trzeciego i przekazanie sprawy w tym zakresie do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu w Katowicach.

Pozwany – reprezentowany przez Prokuratorię Generalną Rzeczypospolitej Polskiej – wniósł o oddalenie skargi kasacyjnej oraz zasądzenie od powoda na rzecz pozwanego zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego według norm przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Sąd drugiej instancji oceniając dochodzone przez powoda roszczenie o zapłatę zadośćuczynienia pieniężnego na podstawie art. 448 k.c. w zw. z art. 24 § 1 k.c. uznał, że dobrem osobistym w rozumieniu art. 23 k.c., które mogło zostać ewentualnie naruszone przez pozwanego jest dobro w postaci możliwości utrzymywania osobistych kontaktów z najbliższymi członkami rodziny będące wyrazem więzi rodzinnej.

Przed szczegółowym odniesieniem się do zarzutu wypełniającego podstawę skargi kasacyjnej należy poczynić kilka założeń o charakterze bardziej ogólnym odnoszących się do ochrony dóbr osobistych. Artykuł 23 k.c. nie zawiera zamkniętego katalogu dóbr osobistych człowieka. Oprócz wymienionych w nim dóbr osobistych są także inne dobra osobiste człowieka. Ich „odkrycie” i oznaczenie należy do nauki prawa i orzecznictwa sądów w związku z kształtowaniem się nowych stosunków społecznych i potrzebą ochrony wartości i interesów człowieka, odpowiadających pojęciu dobra osobistego. W orzecznictwie i nauce prawa budzi spory czy więź rodzinna może być uznana za dobro osobiste. W części orzeczeń przyjmuje się, że więzi te mają charakter dobra osobistego (zob. np. uchwała Sądu Najwyższego z 22 października 2010 r., III CZP 76/10, OSN-ZD 2011, nr B, poz. 42, uchwała z 13 lipca 2011 r., III CZP 32/11, OSNC 2012, nr 1, poz. 10 oraz uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 27 czerwca 2014 r., III CZP 2/14, OSNC 2014, nr 12, poz. 124). W powołanych uchwałach przyjęto, że przed wejściem w życie (z dniem 3 sierpnia 2008 r.) art. 446 § 4 k.c., sąd mógł przyznać najbliższemu członkowi rodziny zmarłego zadośćuczynienie za doznaną krzywdę na podstawie art. 448 k.c. w zw. z art. 24 § 1 k.c., gdy śmierć nastąpiła wskutek uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia. W powołanych orzeczeniach przyjęto, że w objętych nimi sytuacjach dochodziło do naruszenia dobra osobistego w postaci więzi rodzinnych łączących osobę zmarłą z najbliższymi członkami jego rodziny. Analogiczne stanowisko co do istnienia dobra osobistego w postaci więzów rodzinnych zostało wyrażone w trzech uchwałach Sądu Najwyższego podjętych w składach powiększonych 27 marca 2018 r., III CZP 36/17 (OSNC 2018, nr 11, poz. 103), III CZP 60/17 (OSNC 2018, nr 9, poz. 83) i III CZP 69/17 (OSNC 2018, nr 11, poz. 104), w których przyjęto, że sąd może przyznać zadośćuczynienie za krzywdę

osobom najbliższym poszkodowanego, który na skutek czynu niedozwolonego doznał ciężkiego i trwałego uszczerbku na zdrowiu. W wyżej powołanych uchwałach uznano, że szczególna więź emocjonalna pomiędzy osobami najbliższymi, wynikająca z przynależnego każdej z nich indywidualnie poczucia bliskości i przywiązania, nierozzerwalnie związana z naturą człowieka i kształtująca jego tożsamość, stanowi wartość podlegającą ochronie prawnej na podstawie przepisów o dobrach osobistych (art. 23, 24 i 448 k.c.). Więzy bliskości, powiązana z więzią emocjonalną, stanowi dobro osobiste i przedmiot ochrony jako immanentnie związana z człowieczeństwem, obejmująca psychiczną i fizyczną integralność człowieka. Stanowi osobistą i niezbywalną wartość, której emanacją jest prawo do pozostawania w bliskości z osobami najbliższymi we wszystkich aspektach tej więzi. W uchwałach tych uznano też, że nie każde naruszenie dobra osobistego w postaci więzi bliskości uzasadnia jego ochronę, lecz tylko takie, które prowadzi do skutków w istocie takich samych, jakie następują w razie śmierci poszkodowanego.

Spór co do istnienia dobra osobistego w postaci więzów rodzinnych rozstrzygnął sam ustawodawca, który na skutek inicjatywy ustawodawczej Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej podjętej w związku z dostrzeżoną niejednolitością orzecznictwa sądów co do istnienia takiego dobra osobistego, ustawą z 24 czerwca 2021 r. o zmianie kodeksu cywilnego (Dz.U. z 2021 r., poz. 1509 – dalej: „ustawa z 24 czerwca 2021 r.”) – która weszła w życie 19 września 2021 r. – po art. 446¹ k.c. dodał art. 446², zgodnie z którym w razie ciężkiego i trwałego uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia, skutkującego niemożnością nawiązania lub kontynuowania więzi rodzinnej, sąd może przyznać najbliższym członkom rodziny poszkodowanego odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę. Zgodnie z art. 2 ustawy z 24 czerwca 2021 r., ustawodawca nadał moc wsteczną przepisowi art. 446² k.c. przyjmując, że do zdarzeń, których skutkiem jest niemożność nawiązania lub kontynuowania więzi rodzinnej przez najbliższych członków rodziny z poszkodowanym z powodu wyrządzenia u niego ciężkiego i trwałego uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia, powstałych przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy, stosuje się przepis art. 446² ustawy zmiennej w art. 1 (kodeksu cywilnego). W art. 446² k.c. posłużono się wprost pojęciem więzów rodzinnych

łączących najbliższych członków rodziny. Niewątpliwie elementem tak określonego dobra osobistego jest możliwość utrzymywania kontaktów - w możliwie szerokich formach, w tym osobistych - pomiędzy najbliższymi członkami rodziny. Znalazło to odzwierciedlenie również w orzecznictwie sądów, np. przy dochodzeniu zadośćuczynienia za doznaną krzywdę spowodowaną naruszeniem więzi rodzinnych spowodowanych utrudnianiem kontaktów z dziećmi (por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z 15 lipca 2015 r., I ACa 202/15).

Sąd Apelacyjny trafnie przyjął, że ocena czy doszło do naruszenia dobra osobistego nie odbywa się według miary indywidualnej wrażliwości poszkodowanego dotkniętego zachowaniem innego podmiotu, lecz według kryteriów obiektywnych, tj. według opinii występujących w społeczeństwie, według odczuć przeciętnego odbiorcy – osoby rozsądne i racjonalnie oceniającej, nieobciążonej uprzedzeniami, nieskłonnej do wyrażania ekstremalnych poglądów (zob. np. wyrok Sądu Najwyższego z 18 czerwca 2009 r., II CSK 58/09, niepubl., z 29 września 2010 r., V CSK 19/10, OSNC-ZD 2011, nr 2, poz. 37 oraz z 23 czerwca 2017 r., I CSK 272/16, niepubl.).

Nie wszystkie jednak działania (zaniechania) nawet rodzące negatywne oceny w relacjach społecznych wymagają udzielenia ochrony na podstawie przepisów dotyczących ochrony dóbr osobistych. W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmowano na tle konkretnych stanów faktycznych, że nie udziela się ochrony na podstawie przepisów o ochronie dóbr osobistych, jeśli wyrządzona wskutek działania mającego naruszać dobro osobiste dolegliwość lub niedogodność jest małej wagi według przeciętnych i rozsądnych ocen społecznych. Wypadki małej wagi nie rodzą zatem roszczeń o ochronę dóbr osobistych (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 13 września 2013 r., II CSK 1/13, OSNC-ZD 2014, nr D, poz. 69, oraz z 23 maja 2002 r., IV CKN 1076/00, OSNC 2003, nr 9, poz. 121).

Na potrzeby oceny zasadności skargi kasacyjnej należy też podkreślić, że już z treści art. 448 k.c., zawierającego majątkowy środek ochrony dóbr osobistych wynika, że udzielenie tej formy ochrony dóbr osobistych przez sąd ma charakter fakultatywny, co nie oznacza, że sąd może stosować ten przepis w sposób dowolny (zob. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 7 lutego 2005 r., SK 49/03, OTK-A 2005,

nr 2, poz. 13). W powołanym wyroku zwrócono uwagę, że w orzecznictwie wypracowano kryteria, którymi powinny kierować się sądy oceniając czy i w jakim zakresie uwzględnić żądanie zasądzenia zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę na skutek naruszenia dobra osobistego. Z orzecznictwa tego wynika, że o ile do zastosowania niemajątkowych środków ochrony dóbr osobistych przewidzianych w art. 24 § 1 k.c. wystarczy sama obiektywna bezprawność naruszenia dóbr osobistych poszkodowanego, o tyle, co do zasady, zasądzenie zadośćuczynienia uzależniona jest od zawinionego naruszenia dobra osobistego, a stopień winy sprawcy wpływa na wysokość zadośćuczynienia (zob. np. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 9 września 2008 r., III CZP 31/08, OSNC 2009, nr 3, poz. 36 oraz wyrok Sądu Najwyższego z 5 marca 2010 r., IV CSK 340/09, niepubl. i z 11 grudnia 2013 r., IV CSK 188/13, niepubl.). Jedynie odpowiedzialność Skarbu Państwa na podstawie art. 448 k.c. nie zależy od winy (zob. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 18 października 2011 r., III CZP 25/11, OSNC 2012, nr 2, poz. 15 oraz wyrok Sądu Najwyższego z 18 kwietnia 2013 r., III CSK 232/12, OSNC-ZD 2014, nr B, poz. 22). Oceniając możliwość zasądzenia zadośćuczynienia oraz jego wysokość należy brać pod uwagę całokształt okoliczności faktycznych, w tym winę sprawcy naruszenia dobra osobistego, jej stopień, rodzaj naruszonego dobra osobistego, długotrwałość i intensywność doznanych cierpień przez poszkodowanego (zob. np. wyroki Sądu Najwyższego z 7 sierpnia 2014 r., II CSK 552/13, niepubl., z 7 lutego 2019 r., II CSK 1/18, niepubl., z 26 listopada 2019 r., IV CSK 386/18, niepubl.). Wskazuje się, że nie w każdym przypadku naruszenia dobra osobistego sąd ma obowiązek zasądzić zadośćuczynienie (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 23 stycznia 1974 r., II CR 763/73, niepubl.). Odmowa zasądzenia zadośćuczynienia może być spowodowana znikomym wymiarem cierpień i innych negatywnych konsekwencji doznanych przez poszkodowanego na skutek naruszenia dobra osobistego, czy też podejmowaniem przez naruszydiciela dóbr osobistych dobrowolnych działań mających na celu zniwelowanie czy też zmniejszenie doznanych przez poszkodowanego negatywnych konsekwencji na skutek naruszenia jego dobra osobistego.

Odnosząc te uwagi o charakterze ogólnym do okoliczności sprawy trafnie podniesiono w skardze kasacyjnej, że bezzasadne uniemożliwienie powodowi,

odbywającemu karę pozbawienia wolności, osobistego spotkania (widzenia) z bliskimi dla niego członkami rodziny (siostrą i szwagrem), pomimo udzielenia wcześniejszej zgody na to widzenie przez administrację zakładu karnego, było działaniem obiektywnie bezprawnym i naruszało dobro osobiste w postaci więzów rodzinnych, którego elementem jest również możliwość utrzymywania kontaktów osobistych z najbliższymi członkami rodziny. Prawo powoda jako osoby odbywającej karę pozbawienia wolności do utrzymywania kontaktów z najbliższymi członkami rodziny, gwarantowane także przepisami regulującymi sposób odbywania kary pozbawienia wolności, z oczywistych względów było ograniczone z powodu odbywania przez powoda kary pozbawienia wolności i mogło być realizowane tylko w formach i w czasie uwzględniającym warunki odbywania tej kary. Uwzględniając właśnie te okoliczności odbywania kary pozbawienia wolności administracja zakładu karnego z uwzględnieniem właściwych przepisów regulujących sposób wykonania tej kary określiła czas i miejsce, w których powód mógł spotkać z bliskimi dla niego członkami rodziny, do czego jednak nie doszło na skutek bezzasadnej decyzji funkcjonariuszy zakładu karnego. Pomimo, że działanie funkcjonariuszy zakładu karnego miało charakter bezprawny i obiektywnie naruszało dobro osobiste powoda, w ocenie ostatecznie trafne było rozstrzygnięcie Sądu Apelacyjnego zaskarżone skargą kasacyjną. Ocena zasadności dochodzonego przez powoda roszczenia musi bowiem uwzględniać całokształt okoliczności ustalonych w sprawie będących podłożem orzeczenia zaskarżonego skargą kasacyjną. Z ustaleń tych wynika, że przyczyną odmowy widzenia powoda z siostrą i szwagrem 5 lutego 2018 r. było wcześniejsze niedopełnienie wszystkich wymaganych formalności umożliwiających odbycie przez powoda jako osoby osadzonej w zakładzie karnym spotkania z osobami bliskimi. Okoliczności dotyczące braku dopełnienia tych formalności zostały jednak wyjaśnione przez administrację zakładu karnego w następstwie czego poinformowano powoda o możliwości odbycia przez niego spotkania z osobami bliskimi jeszcze tego samego dnia. Wyklucza to uznanie, że działania funkcjonariuszy pozwanego miały charakter intencjonalny, to jest, że celowo zostały podjęte w celu uniemożliwienia powodowi zaplanowanego spotkania z bliskimi członkami jego rodziny. W istocie więc zaniedbanie ze strony administracji zakładu karnego nie uniemożliwiło powodowi osobistego spotkania z bliskimi mu osobami,

lecz uniemożliwiło jedynie odbycie tego spotkania o uzgodnionej wcześniej porze dnia. Do spotkania powoda z tymi osobami doszło natomiast następnego dnia. Z ustaleń faktycznych sprawy nie wynika też, aby to na skutek bezzasadnej decyzji administracji zakładu karnego nie doszło do spotkania powoda z jego wujem. Niewątpliwie w związku z zaistniałą sytuacją powód doznał pewnej przykrości, jednak niewielka skala doznanej krzywdy przy uwzględnieniu obiektywnych ocen funkcjonujących w społeczeństwie nie uzasadniała udzielenie powodowi ochrony na podstawie przepisów o ochronie dóbr osobistych, w tym w formie przewidzianej w art. 448 k.c. Należy mieć bowiem na uwadze także rodzaj naruszonego dobra osobistego oraz czas trwania konsekwencji związanych z jego naruszeniem. Już z treści obowiązujących przepisów, tj. art. 446 § 4 i 446² k.c. – przyznających prawo do żądania przez osoby bliskie pieniężnego zadośćuczynienia za doznaną krzywdę w związku z naruszeniem dobra osobistego w postaci więzi rodzinnych - wynika zamiar ustawodawcy limitowania zdarzeń, których wystąpienie uprawnia do przyznania tej formy ochrony w razie naruszenia dobra osobistego w postaci więzów rodzinnych. Niezależnie jednak od tego argumentu, za odmową zasądzenia na rzecz powoda pieniężnego zadośćuczynienia na podstawie art. 448 k.c. przemawiał także krótki czas trwania naruszenia jego dobra osobistego, skoro już tego samego dnia, gdy nie odbyło się planowane spotkanie, mógł on spotkać się z osobami bliskimi, do czego jednak nie doszło z powodu innych planów jego siostry, z którą oraz szwagrem powód spotkał się następnego dnia. Na skutek bezzwłocznie podjętych działań przez funkcjonariuszy zakładu karnego doszło więc do usunięcia skutków wadliwej, wcześniejszej decyzji uniemożliwiającej odbycie przez powoda zaplanowanego spotkania z osobami bliskimi. Z tych względów zaskarżone skargą kasacyjną orzeczenie ostatecznie odpowiada prawu.

Dodać należy, że z tych samych przyczyn, które wskazano wyżej, należałoby ocenić jako bezzasadne dochodzone powództwo, gdyby oceniać je z perspektywy humanitarnego sposobu wykonywania kary pozbawienia wolności, co mieści w sobie uprawnienie osoby skazanej do utrzymywania ograniczonych kontaktów z bliskimi dla niego osobami. Naruszenie takiego uprawnienia w konkretnych okolicznościach może być więc uznane za naruszenie uprawnienia do godnego wykonywania kary

pobawienia wolności, a w konsekwencji może uzasadniać udzielenie stosownej ochrony na podstawie przepisów o ochronie dóbr osobistych.

Uwzględniając powyższe Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. oddalił skargę kasacyjną jako bezzasadną. O kosztach postępowania kasacyjnego orzeczono na podstawie art. 102 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 i 398²¹ k.p.c. uwzględniając trudną sytuację majątkową powoda. O kosztach nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej powodowi z urzędu w postępowaniu kasacyjnym orzeczono na podstawie przepisów § 2, 4 ust. 1-3 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 3 października 2016 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu (tekst jedn. Dz.U. z 2023 r., poz. 2631) oraz stosowanych przez analogię przepisów § 8 ust. 1 pkt 26 i § 10 ust. 4 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie (tekst jedn. Dz.U. z 2023 r., poz. 1964), uznając za sprzeczne z Konstytucją (z art. 64 ust. 2 w zw. z art. 31 ust. 3, art. 32 ust. 1 i art. 92 ust. 1) różnicowanie stawek w wyżej wymienionych rozporządzeniach opłat za te same czynności adwokackie podejmowane przez nich jako pełnomocników z wyboru i w ramach pomocy prawnej udzielanej z urzędu. Wprawdzie przepisy rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 3 października 2016 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu w części określającej wysokość opłaty w tego rodzaju sprawach nie zostały uznane za sprzeczne z Konstytucją mocą orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego, ale za taki został uznany § 4 ust. 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 3 października 2016 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego z urzędu (Dz.U. z 2023 r., poz. 2437) zawierający analogiczną regulację jak § 4 ust. 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 3 października 2016 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu (zob. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 20 kwietnia 2023 r., SK 53/22, Dz.U., poz. 842). Wyrok ten spowodował derogację z porządku prawnego w zakresie w nim przyjętym § 4 ust. 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 3 października 2016 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego z urzędu,

będącego przepisem o charakterze uniwersalnym, gdyż określającym zasadę górnej granicy opłat za pomoc prawną udzielaną przez radcę z urzędu, która – według orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego - nie powinna być niższa niż stawka minimalna przewidziana za pomoc prawną udzieloną przez radcę prawnego działającego z wyboru, służącą za podstawę zasądzania przez sąd zwrotu kosztów procesu od strony, która przegrała sprawę. Taką samą ocenę zawarł Trybunał Konstytucyjny w wyroku z 19 kwietnia 2023 r., SK 85/22 (Dz.U. z 2023 r., poz. 796) w odniesieniu do § 8 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 3 października 2016 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego z urzędu. Z uwagi na wadliwy - według orzecznictwa Sądu Najwyższego oraz Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (zob. uzasadnienie postanowienia składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 13 grudnia 2023 r., I KZP 5/23, niepubl.) - skład Trybunału Konstytucyjnego, z uwagi na wybór jednego z sędziów na miejsce już zajęte, Sąd Najwyższy pominął wyrok tego Trybunału z 20 grudnia 2022 r., SK 78/21 (OTK-A 2023, poz. 20) również odnoszący się do problemu zróżnicowania jednej ze stawek dla adwokatów ustanowionych obrońcami z urzędu w rozporządzeniu z 3 października 2016 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu w tych samych sprawach dla adwokatów ustanowionych obrońcami z urzędu. Przyjęcie odmiennej zasady do ustalania wysokości opłat za pomoc prawną adwokata udzieloną z urzędu od zasady przyjętej w wyrokach Trybunału z 19 kwietnia 2023 r., SK 85/22 i z 20 kwietnia 2023 r., SK 53/22 w stosunku do radców prawnych prowadziłoby do nierównego traktowania tych samych podmiotów (adwokatów i radców prawnych) będących w tej samej sytuacji prawnej, co w efekcie prowadziłoby do wtórnej niekonstytucyjności przepisów regulujących zasady opłacania pomocy prawnej udzielonej przez adwokatów z urzędu. Poza tym Sąd Najwyższy w składzie rozpoznającym skargę kasacyjną podziela stanowisko co do niezgodności z powołanymi wcześniej w uzasadnieniu przepisami Konstytucji przepisów rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 3 października 2016 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu – tj. aktu prawnego rangi podustawowej - określających wysokość opłat za nieopłaconą

pomoc prawną udzieloną przez adwokata z urzędu w wysokości niższej niż stawki minimalne przewidziane za te same czynności w przepisach określających wysokość opłat za czynności adwokackie w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie.

[SOP]

[ms]